

Проблемні аспекти класифікації судових економічних експертиз

Олексій Горlachук *

* Канд. екон. наук, Тернопільський НДЕКЦ МВС України, м. Тернопіль, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8982-2438>, e-mail: horlachuk@ukr.net

DOI: 10.32353/khrife.4.2022.10 УДК 343.98

Надійшло 25.11.2022 / Рецензовано 30.11.2022 / Прийнято до друку 02.12.2022 /
Доступно онлайн 30.12.2022

Теоретико-методологічні засади розвитку судової економічної експертизи щодо визначення класифікаційних ознак її видового складу мають не лише теоретико-методологічне, а й безпосереднє практичне значення в діяльності експертів-економістів, а також судово-слідчих органів у разі призначення останніми такого виду експертиз. Мета статті — дослідити критерії класифікації судових економічних експертиз, розроблені вітчизняною науковою думкою, із метою вдосконалення систематизації їх видового складу. За допомогою методів аналізу, синтезу, індукції, дедукції та узагальнення визначено, що виникнення нових видів і родів судових економічних експертиз залежить від чинників, що можна об'єднати у три групи: 1) соціально-економічні відносини — зміна їх формату; 2) судово-слідча практика — поява нових об'єктів дослідження та завдань; 3) економічні правопорушення — нові способи, методи здійснення економічних злочинів. Установлено, що структурна диференціація такого виду судових експертиз обумовлена процесуальними потребами судово-слідчої практики. З'ясовано, що критерії систематизації видового складу судових економічних експертиз належить до економічної площини, а саме до розподілу суспільного виробництва на сфери матеріального та нематеріального виробництва. Наступний етап розподілу економічних експертиз — на відповідні галузі за певними видами діяльності із визначенням основного критерію класифікації — за видом виробничої діяль-

ності. Завдяки цьому забезпечено дотримання сукупності вимог науково обґрунтованого вибору критерію класифікації з виокремленням родів і видів економічних експертиз.

Ключові слова: *судова економічна експертиза; судово-правова система; класифікаційні ознаки; критерій класифікації; економічні відносини; види діяльності.*

Постановка наукової проблеми

Наука як спосіб пізнання навколишньої дійсності має відповідну методологічну базу, у складі якої розрізняють принципи, базові категорії, способи, прийоми тощо. Серед них виокремлюють і такий необхідний та ефективний методологічний інструмент пізнання, як класифікація, що його застосовують для групування елементів системи (об'єктів, явищ, процесів) за стійкими ознаками: це значно полегшує ґносеологічні процеси у дослідженні функціонування системи.

Станом на сьогодні судова економічна експертиза як один із важливих інструментів судово-правової системи має у своєму розвитку певні проблеми. Насамперед це стосується відсутності критеріїв класифікації судових економічних експертиз, закріплених нормативно. Ця судова експертиза є однією із найбільш поширених і важливих, а її значення як ефективного превентивного інструменту, який судово-слідчі органи використовують для розслідування та попередження економічних злочинів, поза сумнівом. Вітчизняні наукові дослідження із вироблення єдиної класифікаційної ознаки, що відповідала б науково обґрунтованим вимогам, тривають дотепер, спричиняючи дискусії, про що зазначимо далі. Це є чинником, який стримує методологічний і методичний розвиток різних видів економічних експертиз і водночас свідчить про потенціал подальших наукових досліджень.

Зазначена вище методологічна проблема, з одного боку, зумовлена недостатнім науковим розробленням класифікації як методу дослідження. З іншого боку, її причиною є турбулентність економічних процесів, що характерно не лише для вітчизняного економічного середовища, а й для економічних систем інших країн світу, зокрема з розвиненою ринковою економікою. Розглядаючи економічну систему як сукупність детермінованих зв'язків, можна зауважити, що стабілізація економічних процесів зумовить аналогічні позитивні перетворення в теоретико-методологічній базі економічних наук, які в сукупності формують основу для розвитку судової економічної експертизи. Така залежність простежується надзвичайно чітко.

Беручи до уваги напрацювання теоретиків і практиків судової економічної експертизи, можна з високою ймовірністю стверджувати, що критерій науково обґрунтованої класифікації видового складу судових економічних експертиз (під час ґрунтового аналізування економічних процесів і їх впливу на інші сфери діяльності людини) слід шукати в економічній площині, про що йти-меться далі.

Безумовно, розв'язання цього питання додасть чіткості та системності трансформаційному розвитку судової економічної експертизи в сучасних умовах. Своєю чергою це потребує плідних наукових пошуків науковців і фахівців економічного профілю.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Дослідженню цього важливого методологічного питання присвятили свої праці вітчизняні та закордонні науковці, зокрема: О. В. Аніщенко і О. В. Хомутенко¹; Н. Л. Гресь і К. К. Недоступ²; Л. В. Дікань, В. Д. Понікаров і О. В. Кожушко³; Н. І. Клименко і В. В. Федчишина⁴; Г. А. Матусовський⁵; І. В. Пиріг⁶; Е. Б. Сімакова-Єфремян, В. Л. Федорен-

ко, Л. В. Свиридова зі співавторами⁷; А. В. Свінцицький та А. М. Падалка⁸; Ю. Б. Форіс і В. П. Колонюк⁹; П. П. Чеберяк¹⁰, О. О. Шушко¹¹ та ін. Не применшуючи методологічно-практичного значення їхніх наукових розвідок, вважаємо, що визначення класифікаційних ознак судових економічних експертиз як одного із найважливіших методологічних питань у розвитку судової економічної експертизи потребує подальших наукових пошуків.

- 1 Аніщенко О. В., Хомутенко О. В. Класифікація судових економічних експертиз на сучасному етапі розвитку судової експертизи. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. Вип. 18. С. 476—483. DOI: 10.32353/khrife.2018.54 (дата звернення: 10.11.2022).
- 2 Гресь Н. Л., Недоступ К. К. Організаційно-процесуальні основи судово-економічної експертизи : навч. посіб. Дніпро, 2020. 154 с. URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/158744> (дата звернення: 10.11.2022).
- 3 Дікань Л. В., Понікаров В. Д., Кожушко О. В. Судово-економічна експертиза : навч. посіб. Харків, 2014. С. 242—265. URL : <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/7964> (дата звернення: 10.11.2022).
- 4 Клименко Н. І., Федчишина В. В. Судово-економічна експертиза : сучасний стан і актуальні питання. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 1 (25). С. 56—61. URL: <https://visnyk.dnдек. mvs.gov.ua/index.php/visnyk/issue/view/28/ISSN%201992-4437%20%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B2%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%201%20%2825%29%202016> (дата звернення: 10.11.2022).
- 5 Матусовський Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков, 1999. 480 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/MATUSOVSKIY_1999.pdf (дата звернення: 10.11.2022).
- 6 Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ, 2015. 432 с. URL: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2363/1/%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_2_%D0%9F%D0%B8%D1%80%D1%96%D0%B3_%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82.pdf (дата звернення: 10.11.2022).
- 7 Сімакова-Єфремян Е. Б., Федоренко В. Л., Свиридова Л. В. та ін. Класифікація судових експертиз : монографія / за заг. ред. Е. Б. Сімакової-Єфремян. Харків, 2021. 568 с.
- 8 Свінцицький А. В., Падалка А. М. Поняття та значення судових експертиз у розкритті й розслідуванні організованої злочинної діяльності у сфері оподаткування. *Інформація і право*. 2020. № 3 (34). С. 98—100. DOI: 10.37750/2616-6798.2020.3(34).220999 (дата звернення: 10.11.2022).
- 9 Форіс Ю. Б., Колонюк В. П. О системном анализе судебно-экспертных классификаций. *Криміналістика і судова експертиза*. 2018. Вип. 63 (1). С. 81—92. URL: https://digest.kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/2018_1.pdf (дата звернення: 10.11.2022).
- 10 Чеберяк П. П. Завдання судових експертиз при розкритті й розслідуванні злочинів, вчинених в економічній сфері України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. Вип. 10. С. 83—88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2013_10_22 (дата звернення: 10.11.2022).
- 11 Шушко О. О. Забезпечення економічної безпеки національної економіки шляхом економічної експертизи : дис. ... канд. екон. наук. Запоріжжя, 2019. 231 с.

Мета статті

Провести системний аналіз критеріїв класифікації судових економічних експертиз для вдосконалення систематизації їх видового складу в сучасних умовах.

Методи дослідження

Під час проведення дослідження використано такі методи наукового пізнання, як аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення.

Викладення основного матеріалу дослідження

Поняття «класифікація» (від лат. *classis* — розряд, клас і *facio* — роблю) означає розбивання множини будь-яких об'єктів (елементів) за спільними ознаками на групи (підмножини). Щоб правильно класифікувати, слід дотримувати таких вимог: 1) підмножини не мають перетинатися (містити спільні елементи); 2) суми підмножин дають вихідну множину класифікованих об'єктів; 3) кожен елемент належить до якогось одного класу; 4) множини поділяють на групи за однією ознакою¹². До того ж слід зазначити, що класифікація є необхідною умовою пізнавального процесу, і в науковій практиці до уваги беруть системи класифікації, які дають змогу продемонструвати фундаментальні закономірності руху та розвитку об'єктивної дійсності. Тобто класифікація як невід'ємний компонент наукового дослідження й одна з найважливіших методологічних процедур характеризується розподілом предметів

за спільними ознаками з утворенням певної системи класів цієї сукупності предметів. Завдання, які розв'язують у результаті класифікації, полягають у такому:

- вироблення загальних принципів поділу об'єктів, явищ і процесів на певні групи;
- виявлення спільних ознак певної групи;
- безпосереднє групування об'єктів, явищ і процесів.

У гносеологічному плані все це дає змогу пізнати закономірності виникнення та розвитку об'єктів, явищ і процесів. Намагання класифікувати судові експертизи, здійснювані за часів командно-адміністративної економіки, яким присвячено науковій праці вітчизняних науковців, донині спричиняє суперечки щодо визначення цього критерію.

Класифікація судових економічних експертиз є об'єктивним, необхідним процесом і важливим методологічним питанням, яке досліджує експертологія. Для більш глибокого та різнобічного висвітлення зазначеного питання варто звернути увагу на ключові моменти в еволюції судової економічної експертизи, яка на початку свого виникнення та формування мала назву судово-бухгалтерської.

Судово-бухгалтерська експертиза як спеціальний інститут експертів-бухгалтерів почала розвиватися в XIII—XVII ст.¹³ І саме в XVII ст. у західно-європейських країнах відбулося формування індустріального типу виробництва (виникнення нових видів виробництва на основі досягнень науки і техніки, небачене зростання обсягу

12 Українська радянська енциклопедія : у 12 т. Т. 5. Київ, 1980 / за ред. М. П. Бажана. 542 с. URL: <https://leksika.com.ua/19120918/ure/klasifikatsiya> (дата звернення: 10.11.2022).

13 Панченко І. А. Етапи розвитку судово-бухгалтерської експертизи. URL: http://www.rusnauka.com/19_NNM_2007/Economics/23348.doc.htm (дата звернення: 10.11.2022).

торгівлі й обігу великого капіталу), а відтак і ринкових відносин. Відповідно, ця експертиза мала попит завдяки бурхливому розвитку соціально-економічних відносин на основі інтенсифікації товарно-грошового обміну.

Кінець XIX — початок XX століття став наступним ключовим етапом трансформації цієї експертизи. На тлі історичних змін в економічних відносинах і з переходом вітчизняної економіки на ринкові засади господарювання (кардинально змінився формат господарських відносин між суб'єктами економіки, що відбилося на інших сферах діяльності), судово-бухгалтерську експертизу за структурним рівнем понизили до виду, а клас отримав назву судово-економічних експертиз.

Необхідність у класифікації судових економічних експертиз на тлі динамічного економічного розвитку виникла як відповідь на збільшення кількості економічних досліджень за різними сферами господарської діяльності. Можна впевнено стверджувати, що створення національно-господарського комплексу з багатьма сферами виробництва та відповідною галузевою структурою зумовило виникнення економічних наук, які їх вивчали, а відтак — подальший розвиток судово-бухгалтерської експертизи (базою якої є економічні науки) з наступною появою нових видів експертиз. Тобто пошук класифікаційних ознак і виникнення нових видів виробництва та спеціалізованих наук із їх вивчення є тісно пов'язаними процесами. Навіть більше, простежуємо взаємопов'язану тріаду: *економіка* з її багатогалузевою структурою, яка має тенденцію до ускладнення; *економічні науки*, які вивчають і обґрунтовують економічні явища та процеси, і *економічні злочини*, способи здійснення яких також

ускладнюються в міру ускладнення аналогічних процесів в економіці. Тому у визначенні науково обґрунтованого критерію класифікації слід враховувати зазначені ключові процеси із наданням пріоритету серед них економічним.

Сформованість судово-бухгалтерської експертизи потребувала її структурного упорядкування, що є справедливим в умовах різних економічних систем господарювання, у яких функціювала вітчизняна економіка:

- в умовах командно-адміністративної економіки під час розслідування економічних злочинів найпоширеніші види судово-бухгалтерської експертизи (на той час така експертиза посідала найвищий структурний рівень) — планово-економічна, ціноутворення тощо. Судово-бухгалтерські експертизи проводили тоді, коли в процесі дізнання, попереднього слідства й судового розгляду виникала потреба у спеціальних знаннях у сфері бухгалтерського обліку. Їх призначення у кримінальних справах зумовлено поширенням лише двох основних форм власності: державної (провідної) і колективної. Наприклад, бухгалтерську експертизу призначали під час розслідування правоохоронними органами крадіжок державного чи суспільного майна або посадових і господарських економічних злочинів;
- в умовах ринкових відносин із їх багатокладним типом економіки (значна кількість суб'єктів економіки різних організаційних форм і форм власності) під час розслідування економічних злочинів використовують

значно більше видів економічних експертиз (судово-бухгалтерську, фінансово-кредитну, у сфері оподаткування, страхування та ін.).

На сьогодні необхідність у проведенні окремих видів судових економічних експертиз майже відсутня: наприклад, у планово-економічній, затребуваній командно-адміністративною економікою, оскільки всі параметри суспільного виробництва за часів СРСР, починаючи власне від виробництва і завершуючи етапом споживання, визначали планові органи. Натомість виникла необхідність у проведенні експертних досліджень, що демонструють новий формат розвитку економічних відносин — порушення щодо формування і розподілу акціонерного капіталу підприємства, майнового та пайового внеску, корупційні злочини та багато інших.

Як численні теоретичні дослідження, здійснювані за часів планової економіки, не змогли виробити єдиних класифікаційних ознак щодо впорядкування видового складу судових економічних експертиз, які виникали та поширювалися в результаті трансформації економічних умов господарювання (кінець 1980-х років), так само дотепер не зажили успіху й сучасні теоретичні напрацювання за нового типу економічних відносин. Турбулентність соціально-економічного середовища, суперечливість нормативно-правової бази, проблеми науково-прикладного характеру в розвитку суміжних із судовою економічною експертизою наук, що спостерігаються останніми роками, є дестабілізуючими чинниками в розвитку судової економічної експертизи як у теоретичному, так і в практичному значенні.

Тож виникає питання: якою мірою розв'язання цієї гносеологічної проблеми вплине на ефективність функціонування судово-експертної діяльності в економічній сфері і чи взагалі це має (крім теоретичної) також практичну цінність?

Передусім зауважимо, що чітке диференціювання судових економічних експертиз за їх видами (водночас і за підвидами) має важливе процесуальне та судово-експертне, теоретичне та практичне значення¹⁴. Це значно полегшує роботу судово-слідчих органів у разі призначення економічних експертиз, у яких чітко сформовано завдання відповідно до компетенції експертів.

Потреба у класифікації цього виду експертиз, як зазначено раніше, є об'єктивною необхідністю. Поява нових видів є безперервним процесом і відображенням діалектичного розвитку, що характеризується своїми законами. Виникнення нових видів (родів) судових економічних експертиз можуть зумовити такі об'єктивні чинники:

- поява нових способів і методів здійснення економічних злочинів. Насамперед вони стосуються організації бухгалтерського обліку, здійснення фінансово-кредитних операцій, які мають прихований характер;
- поява нових об'єктів дослідження внаслідок технологічного прориву в суспільному виробництві, а також нових завдань унаслідок потреби в них судово-слідчих органів. Наприклад, поширення електронного документообігу та пов'язаних із ним документів в електронній формі, які за певних вимог є об'єктами дослідження, або з'ясування

14 Форис Ю. Б., Колонюк В. П. Указ. соч. С. 81. URL: https://digest.kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/2018_1.pdf (дата звернення: 10.11.2022).

обставин доведення до банкрутства підприємства, які судово-економічна експертиза за постановою слідчих органів досліджує за допомогою економічних методів, способів і прийомів;

- зміна формату соціально-економічних відносин унаслідок зміни типу економічної системи господарювання, відтворена в домінуванні певної форми власності на засоби виробництва (ринкова, планова економіка, державно-приватне партнерство, змішаний тип економіки тощо). Прикладом є планово-економічна експертиза як результат планового підходу до господарювання.

Дія згаданих чинників зумовлює необхідність у вдосконаленні класифікаційних ознак судових економічних експертиз, що (відповідно) є прерогативою міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, до сфери управління яких належать державні спеціалізовані установи, що здійснюють судово-експертну діяльність¹⁵.

У науковій літературі за цією тематикою можна знайти об'єктивні вимоги, яким мають відповідати критерії класифікації судових експертиз: мати своєю основою постійні та фундаментальні, а не тимчасові та випадкові чинники; бути певною мірою визначеними ознаками-критеріями; мати сталий об'єктивний характер; вирізняти основний, домінуючий критерій у разі, коли основою класифікації є не одна, а кілька ознак-критеріїв¹⁶.

На нашу думку, класифікація судових економічних експертиз як складний гносеологічний процес повинна відповідати таким науково обґрунтованим вимогам:

- простий, логічний алгоритм обґрунтування критеріїв;
- універсальність критерію, тобто він має «спрацьовувати» і його можна застосовувати у певних економічних відносинах, а також за їх трансформації;
- мати науково обґрунтований характер.

Безумовно, питання класифікації наразі є суперечливим і дискусійним, що пов'язано також із проблемами наукової методології. Тобто класифікація як один із методів пізнання не підкріплена загальнонауковою теорією класифікації, науковими теоретичними напрацюваннями, які б відображали алгоритм цієї наукової процедури загалом.

Безперечно, виникнення та розвиток судових експертиз, їх родів і видів (на прикладі економічної експертизи) обумовлено процесуальними потребами судово-правової системи в розслідуванні економічних злочинів, яка окреслює завдання для експертних економічних досліджень, що потребує розроблення теоретико-методологічної бази такого виду експертиз. До цього також належать практична діяльність судових експертів, які завдяки систематизації практичної діяльності можуть формувати нові структурні рівні судових економічних експертиз; безпосередній теоретико-методологічний розвиток економічних наук на основі процесів диференціації та інтеграції, які є двома аспектами гносеологічного процесу.

15 Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 15.11.2022).

16 Аніщенко О. В., Хомутенко О. В. Значч. твір. С. 479. DOI: [10.32353/khrife.2018.54](https://doi.org/10.32353/khrife.2018.54) (дата звернення: 15.11.2022).

Складність у проведенні класифікації як наукового гносеологічного підходу можна пояснити складністю в абстрагуванні, у визначенні загальних, системних ознак, що об'єднують.

Зазначене методологічне питання належить до кола теоретичних досліджень судової експертології — загальної теорії судової експертизи, яка вивчає зв'язок базових наук із предметними судово-експертними і відповідними видами судових експертиз.

Завданням судової експертології як науки є розроблення науково обґрунтованої класифікації всього розмаїття судових економічних експертиз. Із використанням методів абстрагування, системного аналізу та синтезу упорядковують завдання, методи дослідження, експертні спеціальності, що дає змогу створити загальну картину взаємопов'язаних системних елементів і на підставі цього розробити науково обґрунтовану архітектоніку класифікації судових економічних експертиз за єдиним критерієм, який в умовах певної економічної системи й за певного періоду характеризувався б постійністю та незмінністю.

Науково обґрунтована класифікація має бути забезпечена дотриманням принципів розвитку, структурності та взаємозв'язку основних етапів: вибір множинності об'єктів; точне визначення ознак, за якими їх порівнюватимуть; спосіб поділу на класи (алгоритм виділення класів)¹⁷.

Однією з найпоширеніших класифікацій судових економічних експертиз є класифікація Г. А. Матусовського

з урахуванням особливостей різних галузей економіки, видів економічної діяльності, а також предмета дослідження¹⁸:

1. За галузями економіки та видами економічної діяльності:

- 1) за галузями економіки: промислова, аграрна, будівельна, транспортно-комунікаційна, обслуговування (сервісна);
- 2) за видами економічної діяльності: податкова, приватизаційна, страхова, інвестиційна, зовнішньоекономічна та ін.

2. За предметом дослідження:

- 1) клас експертиз: судово-економічна експертиза;
- 2) роди експертиз: судово-бухгалтерська, планово-економічна, фінансово-економічна, виробничо-економічна, ціноутворення, економіко-статистична, експертиза економіки праці та ін.;
- 3) види експертиз: фінансово-кредитна й економічна експертиза банківських операцій, які належать до роду фінансово-економічної експертизи; економічна експертиза виробничих ресурсів, економіко-технологічна експертиза, економіко-технічна експертиза тощо, які належать до роду економічної експертизи виробничих ресурсів.

До речі, в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень виокремлено такі підвиди судової економічної експертизи: бухгалтерського та податкового

17 Юнацький О. В. Конспект лекцій з дисципліни «Експертологія». Дніпро, 2016. 150 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1130/3.1.pdf> (дата звернення: 15.11.2022).

18 Матусовский Г. А. Указ. соч. С. 468—469. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/MATUSOVSKIY_1999.pdf (дата звернення: 10.11.2022).

обліку; фінансово-господарської діяльності; фінансово-кредитних операцій¹⁹.

У результаті численних досліджень науковців і практиків судово-експертної діяльності судові експертизи за характером і галузями знань поділяють на такі структурні рівні:

- 1) *клас судової експертизи*. Це найвищий рівень, сформований на основі об'єднувальної умови або ознаки. Такою групувальною ознакою є спільність знань, які відіграють роль джерела формування теоретико-методичних засад розвитку судових експертиз, а також об'єктів, які досліджують на основі цих знань²⁰. Клас експертизи як доволі мінливої категорії може зазнавати певних трансформацій у результаті виникнення нових видів, родів судових експертиз і зміни їхнього статусу. Так, із початком структуризації судово-бухгалтерської експертизи (як підсумку фундаментальної трансформації економічних відносин у нашій країні) знизився класифікаційний статус традиційної судово-бухгалтерської експертизи, у результаті чого вона стала одним із видів класу економічних експертиз²¹. Безперечно, виникнення нових родів судових експертиз та утворення ними нових класів є закономірним явищем, оскільки відображає ускладнення економіч-
- них відносин, підвищення структуризації економіки. Крім того, у практичному плані структуризація рівнів судових експертиз (зокрема, виокремлення класу експертиз як найвищого їх структурного рівня) дає змогу визначити організаційну структуру судово-експертних установ;
- 2) *рід експертизи*. Підставою для його визначення є предмет і об'єкт, а також застосовувані методики експертного дослідження²². Із практичного боку рід експертиз є основною категорією цієї класифікації;
- 3) *види експертиз*. Цей структурний рівень є складовим роду експертиз. Ознакою, що їх об'єднує, є специфіка предмета, яка вирізняє їх із-поміж спільних для роду об'єктів і методик дослідження²³. Своєю чергою вид експертиз поділяють на підвиди, тобто різновиди видового складу, характерною ознакою яких є специфічні завдання та методи дослідження.

Наведена вище класифікація судових експертиз (за галузями знань) полегшує правильний вибір адресата експертного дослідження, передбачає підготовку й перепідготовку експертних кадрів, визначає їхню компетенцію та спеціалізацію, сприяє визначенню родів і видів експертиз.

19 Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Мініюсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 12.11.2022).

20 Експертизи у судочинстві України : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка. Київ, 2017. 504 с. URL: https://pidru4niki.com/74883/pravo/klasifikatsiya_ekspertiz_harakterom_galuzi_spetsialnih_znan (дата звернення: 02.09.2022).

21 Аніщенко О. В., Хомутенко О. В. Зазнач. твір. С. 478. DOI: 10.32353/khrife.2018.54 (дата звернення: 02.09.2022).

22 Експертизи у судочинстві ... URL: https://pidru4niki.com/74883/pravo/klasifikatsiya_ekspertiz_harakterom_galuzi_spetsialnih_znan (дата звернення: 02.09.2022).

23 Там само.

Про важливість цього питання можна дійти висновку із наведеного далі. Співробітники ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», науково-дослідних установ судових експертиз Мін'юсту України і Наукового Центру Судових Експертиз Республіки Молдова виконали науково-дослідну роботу «Вдосконалення класифікації судових експертиз», що дало змогу на рівні комплексного підходу вдосконалити класифікацію судових експертиз, запропонувати шляхи розв'язання проблем, які виникають під час розроблення такої класифікації²⁴. З іншого боку, це питання з державного (регіонального) рівня зросло до рівня міжнародного співробітництва²⁵.

Законом Республіки Молдова від 14.04.2016 р. № 68 «Про судову експертизу та статус судового експерта» судові експертизи класифіковано за такими критеріями: послідовність проведення експертиз; обсяг дослідження; кількість експертів, які беруть участь у проведенні досліджень; наукові дисципліни, відомості з яких використовувалися під час проведення експертиз²⁶. Отже, класифікація стосується лише організаційної частини, залишаючи поза увагою її найважливішу складову — економічну.

Сьогодні немає сумнівів, що вивчення класифікаційних ознак видового складу судових економічних експертиз виходить на якісно новий рівень розвитку.

Складність вибору критерію класифікації експертиз економічного профілю передбачає проведення науково обґрунтованих досліджень, що, своєю чергою, потребує:

- абстрагування від другорядних, несуттєвих ознак із виокремленням загальної, найсуттєвішої ознаки для об'єктів, які класифікують;
- фундаментального аналітичного дослідження економічних процесів, соціально-економічних відносин як органічного зв'язку всіх видів діяльності людини із матеріальним виробництвом. Судова економічна експертиза не є винятком, адже її основою є спеціалізовані науки, що пояснюють економічні процеси, господарські відносини й операції між суб'єктами господарювання різних форм власності та організаційних форм.

Будь-яку класифікацію побудовано із використанням порівняльного метода. В основі побудови всіх класифікацій — взаємозв'язок загального й особливого. У надрах цієї категорії формуються та розвиваються категорії якості й кількості. Пізнання об'єкта розпочинається з одиничного. Спершу об'єкт сприймають як єдиний у своєму роді. Дослідник намагається пізнати предмет із якісного боку. Здійснюючи перехід від одиничного об'єкта до множини, використовуючи метод порівняння, дослідник у процесі їх співставлення виявляє ознаки збігів, подібності (загальне порівнюваних об'єктів) і відмінності (одиничне, особливе).

Деякі сучасні наукові дослідження стосуються класифікації судових економічних експертиз за певною ознакою.

24 Сімакова-Єфремян Е. Б., Федоренко В. Л., Свиридова Л. В. та ін. Зазнач. твір.

25 Гурзу Н., Лопатенко И. О совершенствовании классификации судебных экспертиз. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф. до 95-річ. створ. Харків. НДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 10—11.10.2018). Харків, 2018. С. 34—36.

26 Там же. С. 34.

Так, О. В. Аніщенко та О. В. Хомутенко, обираючи класифікаційний критерій серед переліку основних ознак об'єкта класифікації судової економічної експертизи, важливу роль надали сутності ознаки. Із цим, безумовно, складно не погодитися. Відповідно, сутність ознаки науковці розглядають як триаду елементів²⁷:

- 1) дослідження, класифікаційними ознаками якого можна вважати об'єкти, методи та предмет дослідження й зумовлені ним завдання;
- 2) процесуальний документ, до класифікаційних ознак якого може належати судочинство, за яким призначають експертизу;
- 3) інформація, класифікаційними ознаками якої є повнота, достовірність тощо.

Пріоритет серед зазначених елементів, на думку цих авторів, слід надавати критеріям, які характеризують власне дослідження, а основною ознакою останнього мають стати предмет дослідження й обумовлені ним завдання.

Наступним етапом в алгоритмі дослідження на основі наявної експертної практики О. В. Аніщенко та О. В. Хомутенко вважають групування експертних завдань, що дає змогу формувати роди судових економічних експертиз, які можуть бути такими: бухгалтерського обліку; ціноутворення; оподаткування; фінансового стану підприємства;

банківських операцій, операцій із цінними паперами та інших фінансових операцій; оплати праці, пенсій та інших виплат громадянам; цільового використання бюджетних коштів; документальної обґрунтованості та розрахунку розміру збитків; іншого роду²⁸.

Як результат групування експертних завдань і визначення на їх основі родів судових економічних експертиз ці науковці пропонують визначати види експертиз за назвами атестованих експертних методик і певних видів експертиз, щодо проведення яких атестовані експертні методики відсутні²⁹.

А. В. Свінцицький та А. М. Падалка звертають увагу на те, що класифікація судових економічних експертиз є актуальним питанням, тому що вона має значення для розроблення й удосконалення теорії судової експертизи та є базою для формулювання висновку експерта та його оцінки³⁰ судово-слідчими органами як джерела доказів. На думку вчених, класифікаційним критерієм судових економічних експертиз слід обрати галузь економічних знань, згідно з якою можна виокремити такі види експертиз³¹:

- *судово-бухгалтерська експертиза*, предмет дослідження якої — операції фінансово-господарської діяльності, відображені в документах бухгалтерського обліку та звітності;

27 Аніщенко О. В., Хомутенко О. В. Зазнач. твір. С. 480. DOI: 10.32353/khrife.2018.54 (дата звернення: 10.11.2022).

28 Там само. С. 481—482.

29 Там само.

30 За правилами української мови іменник «оцінка» доцільно застосовувати тільки на означення результату процесу, позначення якості знань і поведінки учнів або думки, міркування про якість, характер когось (чогось), а прикметник «оціночний» є калькою з російської. В українській мові слід послуговуватися дієсловом «оцінювати» («оцінити») і прикметником «оцінний» відповідно. Проте, зважаючи на стале застосування в чинних нормативно-правових актах, що регулюють експертну діяльність, згаданих помилкових словоформ, ми змушені оперувати у цій праці саме ними.— *Ред.*

31 Свінцицький А. В., Падалка А. М. Зазнач. твір. С. 98—100. DOI: 10.37750/2616-6798.2020.3(34).220999 (дата звернення: 10.11.2022).

- *фінансово-економічна* експертиза, у складі якої дослідження ознак і способів спотворення даних про фінансові показники, що впливають на фінансовий результат і розрахунки за зобов'язаннями суб'єкта господарювання; розрахунок пайової участі засновників (акціонерів) у майні й розподіленого прибутку суб'єкта господарювання;
- *фінансово-кредитна* експертиза, предмет дослідження якої — ознаки та способи спотворення даних про фінансові показники, які характеризують платоспроможність і кредитоспроможність суб'єкта господарювання, використання й повернення кредитів.

У наведеній вище систематизації видового складу економічних експертиз можна виокремити три блоки:

- *перший* — відображення господарських операцій у бухгалтерському обліку;
- *другий* — виробнича діяльність суб'єктів господарської діяльності (сфери виробництва);
- *третій* — невиробнича сфера, а саме обіг капіталу.

Грунтуючись на системному аналізі, Ю. Б. Форіс і В. П. Колонюк стверджують, що комфортність використання судових експертиз у судочинстві безпосередньо залежить від диференціювання виду й підвиду призначеної судової експертизи та від того, чи є ця експер-

тиза комплексною. Комфорт судово-експертної діяльності також виграє від того, наскільки чітко окреслені межі компетенції судових експертів кожної спеціальності, визначення якої безпосередньо пов'язане із визначенням завдань кожного класу, роду, виду й підвиду судової експертизи. Крім того, класифікація не має за кінцеву мету диференціювати (проаналізувати) завдання із наступною неможливістю їх синтезувати. Вони пропонують модель класифікації судових експертиз, яка поєднує дві множини зі сферою перетину: множина (вид) експертизи «А»; множина (вид) експертизи «Б»; сфера перетину як множина комплексних експертиз «АБ»³². Дослідники зауважують, що класифікація судових експертиз має виглядати як сукупність множин, у яких множина «А» містить множину «Б», а множина «Б» своєю чергою містить множину «В» як підзадачу задач. Така модель подібна до поділу судових експертиз на класи, роди й види. Однак розв'язання завдань різних класів судових експертиз не пов'язане одне з одним, якщо тільки це не комплексна експертиза³³.

Тож варто зазначити, що особливість завдань і методик виконуваних економічних експертиз характеризується нестабільністю законодавства в галузі бухгалтерського обліку й оподаткування, а також загальноекономічних умов функціонування суб'єктів господарської діяльності³⁴.

На підставі систематизації наукових досліджень щодо питання класифікації

32 Форіс Ю. Б., Колонюк В. П. Указ. соч. С. 81—82. URL: https://digest.kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/2018_1.pdf (дата звернення: 10.11.2022).

33 Там же. С. 82.

34 Економічна експертиза / Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. https://kndise.gov.ua/ekonomichna/#%D0%A2%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%84%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%BD%D0%B5_%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BE%D1%83%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F (дата звернення: 15.11.2022).

судових експертиз І. В. Пиріг вважає, що предметом (фактичними даними, які встановлює експертиза), а також об'єктами експертизи зумовлено галузь спеціальних знань. На їх основі суб'єкт експертизи розв'язує експертне завдання, а використання спеціальних знань дає змогу обрати методи й методику дослідження. Автор доходить висновку, що правильніше за класифікаційну ознаку обрати не предмет, об'єкт і методи дослідження, а галузь спеціальних знань³⁵.

П. П. Чеберяк пропонує всі різновиди судових економічних експертиз (оскільки вони досліджують один об'єкт, а саме обліково-економічні операції) класифікувати як експертизу облікового процесу й експертизу економічних операцій³⁶. Безумовно, ці процеси та операції наявні у виробничо-фінансовій діяльності всіх суб'єктів господарювання, тому їх слід враховувати у процесі наукового дослідження.

У своїй науковій праці Н. Л. Гресь і К. К. Недоступ у класі економічних експертиз розрізняють три роди (бухгалтерського та податкового обліку, фінансово-господарської діяльності, а також фінансово-кредитних операцій), яким відповідають такі спеціальності: дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку та звітності; дослідження документів про економічну діяльність підприємств та організацій; дослідження документів фінансово-кредитних операцій³⁷.

О. О. Шушко класифікує економічні експертизи за видом економічної діяльності: промислова, сільськогосподарська, будівельна та ін. Водночас автор зауважує, що водночас із цією ознакою (за видами економічної діяльності) економічну експертизу можна класифікувати за замовником, призначенням, користувачами результатами експертизи, що характеризує суб'єктивний підхід до класифікації³⁸. Звісно, класифікація за останніми ознаками (за замовником, призначенням і т. ін.) має організаційний характер і не стосується вибору науково обґрунтованого критерію під час систематизації видового складу судових економічних експертиз.

На основі аналізу згаданих раніше наукових досліджень, що стосуються вибору критерію класифікації судових економічних експертиз, можна виокремити основні класифікаційні ознаки, поширені сьогодні в науковій літературі:

- судові експертизи як сукупність множин на основі системного підходу (Ю. Б. Форіс, В. П. Колонюк);
- за галуззю економічних знань (А. В. Свінцицький, А. М. Падалка, І. В. Пиріг);
- за видами економічної діяльності (Г. А. Матусовський, О. О. Шушко);
- за предметом дослідження (Г. А. Матусовський, О. В. Аніщенко, О. В. Хомутенко);

35 Пиріг І. В. Зазнач. твір. С. 237. URL: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2363/1/%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_2_%D0%9F%D0%B8%D1%80%D1%96%D0%B3_%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82.pdf (дата звернення: 10.11.2022).

36 Чеберяк П. П. Зазнач. твір. С. 85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2013_10_22 (дата звернення: 10.11.2022).

37 Гресь Н. Л., Недоступ К. К. Зазнач. твір. С. 22. URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/158744> (дата звернення: 10.11.2022).

38 Шушко О. О. Зазнач. твір. С. 34—35.

- за обліково-економічними операціями (П. П. Чеберяк).

Різні ознаки, за якими названі вище автори пропонують класифікувати видовий склад судових економічних експертиз, мають одну спільну характеристику — економічну природу, що становить незаперечний інтерес для нашого дослідження. Зупинимося на цьому аспекті докладніше.

Поняття «економіка» (від дав.-грец. *oikonomia* — мистецтво ведення домашнього господарства) у сучасних словниках розтлумачено так: 1) народне господарство певної країни, групи країн або всього світу; 2) сфера господарської діяльності людини, у якій створюються, розподіляються і споживаються життєві блага; 3) економічна наука, що вивчає різноманітні економічні явища й процеси, які відбуваються в суспільстві; 4) сукупність економічних відносин між людьми у сфері виробництва, розподілу, обміну і споживання продукції, що утворюють певну економічну систему³⁹.

Вважаємо, що розв'язання питання науково обґрунтованої систематизації судових економічних експертиз міститься в площині економічних відносин, які виявляються на всіх стадіях суспільного виробництва, якими є власне виробництво, а також розподіл, обмін і споживання.

Економічні відносини — це сукупність взаємин між людьми у процесі виробництва матеріальних і духовних благ та їх привласнення в усіх сферах суспільного відтворення (безпосередньому виробництві, розподілі, обміні та споживанні)⁴⁰.

Усю сукупність економічних відносин можна об'єднати у три самостійні підсистеми, які уособлюють певний тип відносин суспільного відтворення виробництв⁴¹: 1) *техніко-економічні*, які виникають під час спеціалізації, кооперування, комбінування виробництва тощо; 2) *організаційно-економічні*, які стосуються організації виробництва; 3) *соціально-економічні*, які виникають між людьми щодо виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних і духовних благ та стосуються таких категорій, як гроші, ціна, заробітна плата, прибуток тощо.

Соціально-економічні, або відносини власності, є базовими для будь-якого типу економіки та посідають чільне місце в розслідуванні правоохоронними органами економічних злочинів у сфері відносин власності (завдання матеріальної шкоди, невиплата заробітної плати, неповернення отриманих кредитних коштів тощо).

Сутність категорії «економічні відносини» в економічному середовищі знаходить утілення в діяльності суб'єктів економіки, пов'язаній з виробництвом продукції, або наданням різноманітних послуг (наприклад, транспортних, житлово-комунальних тощо), або виконанням певного виду робіт (будівництво житла та ін.), або в діяльності фінансово-кредитних установ (банків, страхових компаній, кредитних спілок, пенсійних фондів, лізингових компаній тощо) та ін. Завдяки економічним відносинам розвивається решта суспільних відносин (соціальні, культурні, національні, духовні та багато інших), адже вони є їхньою базою.

39 Економічна теорія: Політекономія : підруч. / за ред. В. Д. Базилевича. 6-те вид., перероб. і доп. Київ, 2007. 719 с.

40 Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 1 / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ, 2000. С. 471—472.

41 Там само.

У Господарському кодексі України (ст. 261 «Галузі сфери матеріального виробництва») усі види діяльності представлені двома сферами виробництва: «1. До сфери матеріального виробництва належать галузі, які визначаються видами діяльності, що створюють, відновлюють або знаходять матеріальні блага (продукцію, енергію, природні ресурси), а також продовжують виробництво у сфері обігу (реалізації) шляхом переміщення, зберігання, сортування, пакування продукції чи інших видів діяльності.

2. Усі інші види діяльності у своїй сукупності становлять сферу нематеріального виробництва (невиробничу сферу)»⁴².

Беручи до уваги розподіл суспільного виробництва за сферами, а також структурний поділ зазначених сфер, судові економічні експертизи можна поділити на два роди: 1) у сфері матеріального виробництва; 2) у сфері нематеріального виробництва.

У цих сферах, використовуючи класифікацію видів економічної діяльності згідно з Національним класифікатором України⁴³, можна виокремити такі види діяльності:

- у сфері матеріального виробництва: сільське, лісове та рибне господарство; добувна промисловість і розроблення кар'єрів; переробна промисловість; постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря; будівництво; оптова та роздрібна торгівля; тимчасове розміщення й організація харчування; транспорт, складське господарство;

- у сфері нематеріального виробництва: житлово-комунальне господарство; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів; поштова та кур'єрська діяльність; інформація та телекомунікації; фінансова та страхова діяльність; операції з нерухомим майном; професійна, наукова та технічна діяльність; діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування; освіта; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; мистецтво, спорт; надання інших видів послуг; діяльність екстериторіальних організацій і органів.

Класифікацію судових економічних експертиз за видом економічної діяльності розробив Г. А. Матусовський⁴⁴. За такої систематизації видового складу економічних експертиз дотримано важливих вимог щодо їх вибору, які полягають у такому: критерій має бути фундаментальним, а не тимчасовим, випадковим чинником; він повинен мати простий алгоритм обґрунтування й науково обґрунтований характер систематизації; критерій має бути універсальним у застосуванні.

Зупинимось на універсальності цієї класифікаційної ознаки докладніше. Виникнення нових видів судових економічних експертиз пов'язано із виникненням нових видів діяльності, галузей економіки, у яких учиняють економіч-

42 Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IX (зі змін. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 15.11.2022).

43 Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010 : затв. наказом Держспоживстандарту України від 11.10.2010 р. № 457 (зі змін. та доп.). [Чинний від 01.01.2012]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#top> (дата звернення: 17.11.2022).

44 Матусовський Г. А. Указ. соч. С. 468—469. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/MATUSOVSKIY_1999.pdf (дата звернення: 10.11.2022).

ні порушення. Тобто простежується принцип синхронності, який полягає у відображенні економічними науками безперервності процесів спеціалізації та поділу праці, що зумовлює виникнення нових виробництв і галузей економіки.

Усі основні види діяльності, які сьогодні існують, із метою забезпечення оптимального, сталого економічного розвитку країни функціуватимуть і надалі.

Крім того, розвиток продуктивних сил, виникнення нових потреб суспільства завжди вимагатиме для їх задоволення створення нових виробництв. Безсумнівним залишається і той факт, що одночасно із розширенням галузевої структури відбуватимуться протилежні процеси, які також є характерними умовами економічного середовища: згортання окремих виробництв, що задовольняють потреби у матеріальних і нематеріальних благах, на які відсутній попит у суспільстві.

Висновки

Класифікація судових економічних експертиз як один із найважливіших та ефективних методологічних інструментів пізнання дає змогу систематизувати видовий склад економічних експертиз за їх структурними рівнями. Однак це може бути реалізовано лише за умови дотримання сукупності науково обґрунтованих вимог під час класифікації, а також урахування певних закономірностей. Чітка структура поділу судових експертиз за видами економічної діяльності, у розвитку якої присутні водночас процеси диференціювання та згортання видів діяльності, сприяє визначенню цього критерію класифікації судових економічних експертиз як одного із найважливіших.

Problematic Aspects of the Classification of Forensic Economic Examination

Alexei Horlachuk

The theoretical-methodological foundations of the development of forensic economic examination regarding the determination of classification features of its species composition have not only theoretical-methodological, but also direct practical significance in the activities of expert economists, as well as judicial investigative bodies in the event that the latter appoint this type of examinations. This research paper's purpose is to study the criteria for the classification of forensic economic examinations, established by soviet scientific thought, aimed at improving the systematization of their species composition. Using the techniques of analysis, synthesis, induction, deduction and generalization, it was determined that the emergence of new types and sorts of forensic economic examinations depends on factors that can be combined into two groups: 1) socio-economic relations — a change of their format; 2) judicial and investigative practice — emergence of new objects of research and tasks; 3) economic offenses — new ways, techniques of committing economic crimes. It has been established that the structural differentiation of this type of forensic examinations is due to the procedural needs of the judicial and investigative practice. It has been found that the criterion for systematization of the species composition of forensic examinations is located in the economic plane, namely in the distribution of social production into the spheres of material and immaterial production. The next stage of the distribution of economic examinations is to the relevant industries according to certain types of activity with the definition of the main criterion of classification — according to the type of production activity. Thanks to this, compliance with the set of requirements for the scientifically based selection of classification criteria with the distinction of sorts and types of economic examinations is ensured.

Keywords: *forensic economic examination; judicial system; classification features; classification criterion; economic relations; types of activities.*

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію чи підготовку рукопису.

Учасники

Автор вніс свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автор заявляє, що у нього відсутній конфлікт інтересів.

References

- Anishchenko, O. V., Khomutenko, O. V. (2018). Classification of forensic economic examination at the modern stage of development of forensic science. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Vyp. 18. DOI: 10.32353/khrife.2018.54 [in Ukrainian].
- Cheberiak, P. P. (2013). Zavdannia sudovykh ekspertyz pry rozkrytti y rozsliduvanni zlochyniv, vchynenykh v ekonomichnii sferi Ukrainy [Tasks of forensic examination in the detection and investigation of crimes committed in the economic sphere of Ukraine]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava*. Vyp. 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NzIubp_2013_10_22 [in Ukrainian].
- Dikan, L. V., Ponikarov, V. D., Kozhushko, O. V. (2014). *Sudovo-ekonomichna ekspertiza* [Forensic economic examination]: navch. posib. Kharkiv. URL : <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/7964> [in Ukrainian].
- Ekonomichna entsyklopediia* [Economic encyclopedia] (2000) : u 3 t. T. 1 / redkol.: S. V. Mochernyi (vidp. red.) ta in. Kyiv [in Ukrainian].
- Ekonomichna teoriia: Politekonomiia* [Economic theory: Political Economy] (2007) : pidruch. / za red. V. D. Bazylevycha. 6-te vyd., pererob. i dop. Kyiv [in Ukrainian].
- Eksperytyz u sudochynstvi Ukrainy* [Examinations in the judiciary of Ukraine] (2017) : nauk.-prakt. posib. / za zah. red. V. H. Honcharenka. Kyiv. URL: https://pidru4niki.com/74883/pravo/klasifikatsiya_ekspertiz_harakterom_galuzi_spetsialnih_znan [in Ukrainian].
- Foris, Iu. B., Koloniuk, V. P. (2018). O sistemnom analize sudbenno-ehkspertnykh klasifikatsii [On the systematic analysis of forensic classifications]. *Kryminalistyka i sudova ekspertiza*. Vyp. 63 (1). URL: https://digest.kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/2018_1.pdf [in Russian].
- Gurehu, N., Lopatenko, I. (2018). O sovershenstvovanii klassifikatsii sudbennykh ehkspertiz [On the improvement of the classification of forensic examinations]. *Aktualni pytannia sudovoï ekspertyz ta kryminalistyky* : zb. mat-liv mizhnar. nauk.-prakt. konf. do 95-richchia stvorennia Kharkiv. NDISE im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa (Kharkiv, 10—11.10.2018). Kharkiv [in Russian].
- Hres, N. L., Nedostup, K. K. (2020). *Orhanyzatsiino-protsesualni osnovy sudovo-ekonomichnoi ekspertyz* [Organizational and procedural foundations of forensic economic examination]: navch. posib. Dnipro. URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/158744> [in Ukrainian].
- Klymenko, N. I., Fedchyshyna, V. V. (2016). *Sudovo-ekonomichna ekspertiza* [Forensic economic examination]: suchasnyi stan i aktualni pytannia. *Kryminalistychnyi visnyk*. № 1 (25). URL: <https://visnyk.dndekc.mvs.gov.ua/index.php/visnyk/issue/view/28/ISSN%201992-4437%20%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B2%D1%96%D1%81%D0%BD%D0->

- %B8%D0%BA%201%20%2825%29%202016 [in Ukrainian].
- Matusovskii, G. A. (1999). *Ehkonomicheskie prestupleniia: kriminalisticheskii analiz* [Economic crimes: forensic analysis]. Kharkov. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/MATUSOVSKIY_1999.pdf [in Russian].
- Panchenko, I. A. *Etapy rozvytku sudovobukhhalterskoi ekspertyzy* [Stages of development of forensic accounting expertise]. URL: http://www.rusnauka.com/19_NNM_2007/Economics/23348.doc.htm [in Ukrainian].
- Pyrh, I. V. (2015). *Teoretyko-prykladni problemy ekspertnoho zabezpechennia dosudovoho rozsliduvannia* [Theoretical and applied issues of expert provision of pre-trial investigation]: monohrafiia. Dnipropetrovsk. URL: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2363/1/%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_2_%D0%9F%D0%B8%D1%80%D1%96%D0%B3_%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5-%D1%82.pdf [in Ukrainian].
- Shushko, O. O. (2019). *Zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky natsionalnoi ekonomiky shliakhom ekonomichnoi ekspertyzy* [Ensuring the economic security of the national economy through economic expertise]: dys. ... kand. ekon. nauk. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B., Fedorenko, V. L., Svyrydova, L. V. ta in. (2021). *Klasyfikatsiia sudovykh ekspertyz* [Classification of forensic examinations]: monohrafiia / za zah. red. E. B. Simakovoi-Yefremian. Kharkiv [in Ukrainian].
- Svintsytskyi, A. V., Padalka, A. M. (2020). Poniattia ta znachennia sudovykh ekspertyz u rozkrytti y rozsliduvanni orhanizovanoi zlochynnoi diialnosti u sferi opodatkuвання [The concept and significance of forensic examinations in disclosure and investigation of organized criminal activity in the field of taxation]. *Informatsiia i pravo*. № 3 (34). DOI: 10.37750/2616-6798.2020.3(34).220999 [in Ukrainian].
- Ukrainska radianska entsyklopediia* [Ukrainian Soviet Encyclopedia] (1980) : u 12 t. T. 5 / za red. M. P. Bazhana. Kyiv. URL: <https://leksika.com.ua/19120918/ure/klasifikatsiya> [in Ukrainian].
- Yunatskyi, O. V. (2016). *Konspekt lektsii z dystsypliny «Ekspertolohiia»* [Syllabus of lectures on the discipline “Expertology”]. Dnipro. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1130/3.1.pdf> [in Ukrainian].
- Горлачук, О. (2022). Проблемні аспекти класифікації судових економічних експертиз. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 4 (29). С. 170—187. DOI: 10.32353/khrife.4.2022.10.